

УДК 811.111:378.147

Ю. В. Коробова,
викладач

(Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка)

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ВМІНЬ МОВЛЕННЕВОЇ АДАПТАЦІЇ

У статті розглянуто систему вправ для формування у майбутніх учителів англійської мови вмінь мовленнєвої адаптації. Визначено принципи побудови системи вправ для навчання майбутніх учителів англійської мови мовленнєвої адаптації. Виділено підсистеми вправ, надано характеристики груп вправ для навчання мовленнєвої адаптації, уточнено особливості такого навчання. Наведені приклади вправ до груп четвертої підсистеми дають уявлення щодо змісту всіх підсистем.

Ключові слова: мовлення вчителя, мовленнєва адаптація, система вправ, підготовка майбутнього вчителя АМ, формування вмінь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. У світлі новітніх підходів до вирішення завдань вищої освіти у галузі викладання іноземних мов (ІМ) акцентується питання якісної підготовки майбутніх учителів ІМ. Успішна комунікативна діяльність учителя є необхідною умовою ефективного функціонування будь-якої педагогічної системи. На сучасному етапі професійна педагогічна іншомовна підготовка вчителів англійської мови (АМ) забезпечує достатньо високий рівень володіння АМ. Однак, переважна більшість випускників відчувають певні труднощі в сфері професійної комунікації через те, що досконалі знання ІМ, на жаль, автоматично не забезпечують ефективне дидактичне спілкування вчителя з учнями.

У зв'язку з цим необхідною умовою оптимізації процесу підготовки вчителів АМ є професіоналізація занять з практики АМ з метою оволодіння студентами лінгвометодичними вміннями вчителя АМ з урахуванням навчального мовного матеріалу, етапу та умов навчання в середній школі.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років, на які спирається автор і в яких започатковано вирішення даної проблеми. У сучасній методиці викладання ІМ все більшу увагу дослідників привертають питання професійно орієнтованого навчання ІМ майбутніх учителів ІМ, а саме, компетенція в діалогічному мовленні, професійно-фонетична компетенція, граматична компетенція, професійно-методичні вміння мовленнєвої взаємодії (Л. В. Ананьєва, Л. В. Гайдукова, В. В. Перлова, С. В. Роман, І. В. Самойлюкевич, Т. О. Стеченко, А. Н. Хомицька).

Дослідниками ґрунтовно проаналізовано аспекти формування навичок та вмінь професійного мовлення (Н. Ф. Бориско, Н. Л. Московська, С. Ф. Шатілов, В. В. Черниш), професійно-комунікативної підготовки майбутніх учителів ІМ (Ю. В. Єрємін, Е. Б. Соловійова, R. Tanner), якісні характеристики мовлення вчителя ІМ (Ю. І. Апаріна, С. Я. Ромашіна, V. Gardner, G. S. Hughes).

Авторами робіт, присвячених проблемі мовленнєвої адаптації, розглянуто цілі модифікації мовлення вчителя (R. Scarcella, R. Oxford), деталізовано лінгвістичні рівні, на яких відбувається модифікація мовлення вчителя (C. Chaudron, T. Lynch, A. B. M. Tsui), запропоновано шляхи спрощення мовлення вчителя (C. Campbell, H. Kryszewska, R. W. Todd).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Вивчення методичних досліджень, присвячених навчання мовленнєвої адаптації, показало, що бракує досліджень, які б розглядали шляхи запобігання виникнення труднощів розуміння навчального матеріалу на уроці АМ. Одним із шляхів подолання смислового бар'єру в дидактичному дискурсі є чітке усвідомлення вчителем причин ускладнень та ефективне застосування засобів для їх усунення, головним із яких є свідоме використання вчителем АМ вмінь мовленнєвої адаптації.

Оскільки питання відносно розробки системи вправ для навчання мовленнєвої адаптації на різних лінгвістичних рівнях є теоретично і практично нерозробленим, ми вважаємо за необхідне запропонувати систему вправ для формування у майбутніх учителів АМ вмінь мовленнєвої адаптації.

Формулювання мети статті. Метою статті є обґрунтування і розробка системи та визначення груп вправ для формування у майбутніх учителів АМ вмінь мовленнєвої адаптації.

Викладення основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У процесі створення системи вправ для формування вмінь мовленнєвої адаптації ми спиралися на: 1) загальнодидактичні принципи (принцип свідомості й активності, систематичності та послідовності, доступності та посильності та ін.); 2) сучасні методичні принципи навчання (принцип комунікативності, домінуючої ролі вправ, новизни, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності); 3) принципи професійно орієнтованого навчання.

Принципи третьої групи, які було конкретизовано в контексті нашого дослідження, всебічно розкривають специфіку навчання майбутніх учителів АМ професійно орієнтованого говоріння і навчання мовленнєвої адаптації як його складової: принцип професійно-педагогічної спрямованості, моделювання

професійної діяльності або функціональності, автентичності, конгруентності, забезпечення професійної комунікативності, ситуативно-тематичної подачі й організації навчального матеріалу, інтеграції та диференціації, модульності структурного змісту, рефлексивності [1: 151].

Враховуючи той факт, що модифікація мовлення вчителя відбувається на фонетичному, лексичному, синтаксичному рівнях та на рівні дискурсу [2: 58], запропонована система вправ складається з чотирьох підсистем для формування вмінь мовленнєвої адаптації на фонетичному, лексичному, синтаксичному рівнях та вмінь комплексної мовленнєвої адаптації. Систему вправ представлено на рис. 1.

Система вправ для формування вмінь мовленнєвої адаптації			
1. Підсистема вправ для формування вмінь мовленнєвої адаптації на фонетичному рівні.	2. Підсистема вправ для формування вмінь мовленнєвої адаптації на лексичному рівні.	3. Підсистема вправ для формування вмінь мовленнєвої адаптації на синтаксичному рівні.	4. Підсистема вправ для формування вмінь комплексної мовленнєвої адаптації.

Рис. 1. Система вправ для формування вмінь мовленнєвої адаптації.

Виконуючи вправи цієї підсистеми, студенти навчаються модифікувати мовлення вчителя АМ та контролювати його часові параметри шляхом використання коротких речень, спрощень у структурі речення, уникання скорочень слів, прислівників перед дієсловами, використання у складних реченнях сурядного зв'язку частіше за підрядний, вживання дієслів переважно у теперішньому часі.

Вправи *четвертої підсистеми* спрямовані на формування вмінь комплексної мовленнєвої адаптації, тобто на одночасне формування умінь мовленнєвої адаптації 1) на одному із трьох вищезазначених рівнях (фонетичному, лексичному або синтаксичному) та на рівні дискурсу та 2) на лексичному та синтаксичному рівнях.

На рівні дискурсу ми розглядаємо адаптивні мовленнєві вміння з точки зору двох груп інтерактивної модифікації: лінгвістичної та нелінгвістичної.

Лінгвістична група (ЛГ) вмінь інтерактивної модифікації об'єднує вміння модифікувати мовлення шляхом використання 1) питання-стимулу у вигляді відкритих спеціальних запитань (What do you think...? Could you tell me...?); 2) додаткового альтернативного питання після спеціального (What has Ben got? Well, has he got a bicycle, or a pen, or a book?); 3) додаткового неповного запитання після спеціального (What did he want? A book?); 4) запитань, які сфокусовані на попередні знання учнів щодо форми або значення мовної одиниці або структури, та на які вчитель знає відповідь (*display questions* – термін M. Long, C. Sato) та 5) часткового повторення.

Нелінгвістична група (НГ) вмінь інтерактивної модифікації складається з умінь модифікувати мовлення за допомогою 1) мови тіла (жестів, голови, постви, міміки); 2) швидких малюнків на дошці.

При розробці системи вправ для навчання мовленнєвої адаптації ми спиралися на систему критеріїв класифікації вправ, сформульовану Н. К. Скляренко [3]. Відповідно до цих критеріїв кожна підсистема вправ містить такі типи вправ: 1) рецептивно-репродуктивні, репродуктивні, продуктивні (за критерієм – спрямованість на прийом / видачу інформації); 2) аналітичні некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні (за критерієм – комунікативність); 3) з природними опорами, зі штучно створеними опорами, без опор (за критерієм – наявність опор); 4) індивідуальні, парні, групові (за критерієм – режим виконання); 5) повністю керовані, частково керовані, мінімально керовані (за критерієм – ступінь керованості діями студентів).

Беручи до уваги класифікацію функцій мовлення вчителя АМ на уроці (функції організації, оцінювання та корекції, стимулювання, фасилітації, інформування, контролю) [4: 56], до кожної із чотирьох підсистем включено шість груп вправ, спрямованих на формування відповідних умінь мовлення вчителя АМ, що базуються на мовленнєвій адаптації на одному із вищезазначених рівнів модифікації мовлення:

1) група вправ для формування адаптивних умінь організації, тобто вмінь модифікувати формулювання інструкцій, шляхи привертання уваги;

2) група вправ для формування адаптивних умінь оцінювання та корекції, тобто вмінь модифікувати шляхи привертання уваги до помилок, їх виправлення та пояснення;

3) група вправ для формування адаптивних умінь стимулювання, тобто вмінь модифікувати формулювання питання-стимулу, шляхи реагування на відповідь учня та підтримки бесіди;

4) група вправ для формування адаптивних умінь фасилітації, тобто вмінь модифікувати шляхи узгодження дій учнів, запобігання помилкам та допомоги у вирішенні завдань;

5) група вправ для формування адаптивних умінь інформування, тобто вмінь модифікувати формулювання повідомлення учням нової інформації проблемного характеру;

6) група вправ, для формування адаптивних умінь контролю, тобто вмінь модифікувати формулювання питання для перевірки ступеня розуміння, виконання учнями завдання.

Наведені нижче приклади вправ четвертої підсистеми для формування вмінь комплексної мовленнєвої адаптації відображають основні групи вправи, які увійшли до складу кожної підсистеми.

1. Група вправ для формування вмінь організації, що базуються на комплексній мовленнєвій адаптації

Ця група вправ включає вправи, спрямовані на формування вмінь організації, що базуються на комплексній адаптації 1) на лексичному та синтаксичному рівнях; 2) на фонетичному рівні та на рівні дискурсу; 3) на лексичному рівні та на рівні дискурсу (НГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою жестів).

Наведемо приклад вправи 1 типу.

Вправа 1.

Мета: навчити студентів модифікувати інструкції та шляхи привертання уваги за допомогою одночасного застосування: а) перефразування слів, яких не знають учні (лексичний рівень); б) спрощених синтаксичних структур, які полегшують розуміння інформації (синтаксичний рівень).

Інструкція: Give instructions to your fellow-students. Simplify the following sentences changing the phrasal verbs for more basic vocabulary items and making some simplifying syntactical adjustments. Make sure that the meaning of the sentences doesn't change.

1. As you leave, please remember to *hand in* your exercise books to me. 2. Since there aren't enough copies to go round, some of you will have to share. 3. There should be enough, so please take one copy each and then *pass the pile on* to the person next to you...

2. Група вправ для формування вмінь оцінювання та корекції, що базуються на комплексній мовленнєвій адаптації

Метою цієї групи вправ є формування вмінь оцінювання та корекції, що базуються на комплексній адаптації 1) на лексичному та синтаксичному рівнях; 2) на фонетичному рівні та на рівні дискурсу (НГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою жестів).

Наведемо приклад вправи 2 типу.

Вправа 2.

Мета: навчити студентів модифікувати шляхи привертання уваги до помилок, їх виправлення та пояснення за допомогою одночасного застосування відповідного наголосу та жестів для демонстрації правильного ритму фрази.

Інструкція: Work in pairs.

Student A: Read aloud the given sentences with the wrong stress pattern.

Student B: Correct the pronunciation errors stressing the appropriate word to show the proper rhythm and using the **beat gesture**. Begin your correction with one of the suggested phrases.

You were almost right.	Not really. / Unfortunately not. / Not exactly.
Your answer is almost right.	I'm afraid that's not quite right. Have another try.
That's almost it. / You've almost got it.	You can't say that, I'm afraid. / Let me explain again.

Remember: You can use **beat gestures**: 1) to show the correct rhythm (*A one, and a two, and a three, and a four*); 2) to stress the placement of the tonic (*John flew to London on Sunday night (It wasn't Mary)*); 3) to show the placement of stress on different syllables (*insight* ['InsaIt], *incite* [In'saIt]).

Example: Student A: *Mary made an appointment with the dentist on Monday.*

Student B: Unfortunately not. Let me explain again. *Mary made an appointment with the dentist on Monday.*

1. John wants to be an actor, so he wants to live in Hollywood. 2. After the movie, they went to a bar to have beer. 3. I can't understand your story. 4. Tom can come to the party tonight...

3. Група вправ для формування вмінь стимулювання, що базуються на комплексній мовленнєвій адаптації

Мета цієї групи вправ – формування вмінь стимулювання, що базуються на комплексній адаптації 1) на лексичному та синтаксичному рівні; 2) на синтаксичному рівні та на рівні дискурсу (ЛГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою відкритих спеціальних запитань).

Наведемо приклад вправи 2 типу.

Вправа 3.

Мета: навчити студентів модифікувати питання-стимул за допомогою заміни закритих загальних запитань на відкриті спеціальні запитання та застосовування спрощених синтаксичних структур, які полегшують розуміння інформації.

Інструкція: Consider the teacher's skill in asking the effective questions. Elicit the information from your fellow-students. Modify your teacher talk by changing closed questions into open questions and making them appropriate for the beginning level pupils by simplifying sentence structure and / or using short sentences.

An open question has an unlimited number of answers: *If you could talk to an elephant, what would you talk about?* Open questions usually begin with: *What? What do you think...? Could you tell me? How? How should we ...? Why? Why do you think...?*

1. Did you like that movie? 2. So, you didn't like the description? 3. Did you like the main character of this story? ...

4. Група вправ для формування вмінь фасилітації, що базуються на комплексній мовленнєвій адаптації

Група включає вправи, спрямовані на паралельне формування вмінь фасилітації, що базуються на комплексній адаптації 1) на фонетичному рівні та на рівні дискурсу (ЛГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою додаткового альтернативного питання після спеціального питання); 2) на лексичному рівні та на рівні дискурсу (НГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою жестів).

Надамо приклад вправи 2 типу.

Вправа 4.

Мета: навчити студентів модифікувати фокусування уваги учнів на навчальному процесі за допомогою жестів та перефразування слів, яких не знають учні.

Інструкція: 1. Match the statements with the suggested gestures. 2. Try to keep the pupils attention on the learning process combining verbal focusing statements with proper gestures. Modify your teacher talk for the beginner level pupils using appropriate gestures and more basic vocabulary where it is necessary.

Verbal statements:	The suggested gestures:
1. That was an important point, Max.	a) The teacher taps a map.
2. This is a major issue.	b) The teacher uses a pointer.
3. Pay close attention to this point.	c) The teacher taps the statement on the chalkboard.
4. This should be included in your notes.	d) The teacher pats the pupil on the back.
5. Know this table well.	e) The teacher slams one hand into the other.
6. That statement is important enough to be repeated.	f) The teacher simulates an explosion with hands.
7. Remember this statement!	
8. This is a very important point!	
9. Great idea, Alex!	
10. An explosion can result if you aren't careful.	

5. Група вправ для формування вмінь інформування, що базуються на комплексній мовленнєвій адаптації

Метою цієї групи вправ є формування вмінь інформування, що базуються на комплексній адаптації одночасно 1) на лексичному та синтаксичному рівні; 2) на фонетичному рівні та на рівні дискурсу (ЛГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою часткового повторення); 3) на лексичному рівні та на рівні дискурсу (НГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою швидких малюнків на дошці).

Наведемо приклад вправи 2 типу.

Вправа 5.

Мета: навчити студентів використовувати паузи та часткове повторення під час фокусування уваги учнів на навчальному процесі.

Інструкція: Create anticipation, impact, or emphasis for the key points of the input while explaining some new information. Before reading look for the places (the keywords) where you can strategically use the pause before or after them and the partial repetition in the given sentences.

Example: *The pause after the key point plus partial repetition.* Do you know how many children die each day through hunger and malnutrition? 18,000. [... count 1, 2, 3] EIGHTEEN THOUSAND!

Example: *The pause before and after the key point plus partial repetition.* Do you know how many children die each day through hunger and malnutrition? [... count 1, 2, 3] 18,000 [*spoken loudly and slowly*]. [... count 1, 2, 3] EIGHTEEN THOUSAND! [*spoken with even greater volume and emphasis*].

Make the subject and verb agree with each other, not with a word that comes between them. 2. To join two independent clauses, use a comma followed by a conjunction, a semicolon alone, or a semicolon followed by a sentence modifier. 3. In this remarkable process, thousands of small details – and often hundreds of people – come together to create a Hollywood film...

6. Група вправ для формування вмінь контролю, що базуються на комплексній мовленнєвій адаптації

Ця група об'єднує вправи для формування вмінь контролю, що базуються на комплексній адаптації 1) на фонетичному рівні та на рівні дискурсу (НГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою різних типів мови тіла); 2) на синтаксичному рівні та на рівні дискурсу (ЛГ вмінь інтерактивної модифікації – модифікація за допомогою запитань, на які вчитель знає відповідь (*display questions*)).

Наведемо приклад вправи 2 типу.

Вправа 6.

Мета: навчити студентів модифікувати питання для контролю розуміння за допомогою одночасного застосування: а) запитання, на яке вчитель знає відповідь (*display question*), замість запитання, яке спрямоване на вилучення точки зору, пояснення, уточнення, та на яке вчитель не обов'язково знає відповідь (*referential question*); б) спрощених синтаксичних структур, які полегшують розуміння інформації.

Інструкція: Check the beginning level pupils' comprehension of the given words asking the suitable questions. Modify your teacher talk suggesting *display* questions which can replace the following referential questions. Modify the teacher's questions where necessary to make them appropriate for the beginning level pupils: a) by simplifying sentence structure; b) by using short sentences.

Display questions are more often used while checking comprehension of the beginning level pupils. The answer is already clear and teachers ask just to see if the learners know the answer. <i>What does ... mean? When do we use? What comes after ...? What's the opposite of...? Where's the stress in?</i>	Referential questions require to provide information, give an opinion, explain or clarify, the answer is not necessarily known by the teacher. <i>What do you think about? Have you ever...when / where? If you hadwhat.....? What kind of? How do you?</i>
---	--

Example: Referential question: What's your favorite invention and why?

Display question: What does "invention" mean?

Words for checking comprehension: succeed, burglar, fast food.

What do you need to succeed? 2. What would you do if you saw a burglar in your house late at night? 3. Why do you think fast food is popular in Ukraine?

Key: Display questions: 1. What does "succeed" mean? 2. What does "burglar" mean? 3. When do we use the word "fast food"?

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Застосування розроблених вправ забезпечить послідовний перехід до професійно-комунікативної підготовки студентів 3-4 курсів ВНЗ. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у вдосконаленні методики навчання майбутніх учителів АМ мовленнєвої адаптації на заняттях з практики усного і писемного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Черниш В. В. Принципи навчання майбутніх учителів англomовного професійно орієнтованого говоріння / В. В. Черниш // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – № 4. – С. 146–152.
2. Chaudron C. Second Language Classrooms : Research on Teaching and Learning / Craig Chaudron. – Cambridge : Cambridge University press, 1988. – 258 p.
3. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмінь / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
4. Ромашина С. Я. Коммуникативно-речевое воздействие учителя на класс как основной механизм педагогического управления / С. Я. Ромашина // Педагог : Сибирский межвузовский журнал. – Барнаул : БГПУ, 2000. – № 9. – С. 50–57.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Chernysh V. V. Pryntsy py navchannya maibutnikh uchiteliv anglo-movnoho profesiyno orientovanogo govornynya [The Principles of Teaching English Professionally Oriented Speaking to Future Teachers] / V. V. Chernysh // Naukovi zapysky Ternopil'skogo natsional'nogo pedagogichnogo uiversytetu im. V. Gnatyuka. Seriya : Pedagogika [Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University Named after V. Gnatyuka. Series : Pedagogy]. – Ternopil : Vydavnytstvo TNPU im. V. Gnatyuka, 2011. – № 4. – S. 146–152.
2. Chaudron C. Second Language Classrooms : Research on Teaching and Learning / Craig Chaudron. – Cambridge : Cambridge University press, 1988. – 258 p.
3. Sklyarenko N. K. Suchasni vymogy do vprav dla formuvannya inshomovnykh navychok ta vmin' [The Modern Requirements for Foreign Language Speech Skills Development Exercises] / N. K. Sklyarenko // Inozemni movy [Foreign Languages]. – 1999. – № 3. – S. 3–7.
4. Romashina S. Ya. Kommunikativno-rechevoe vozdeystvie uchitelia na klass kak osnovnoy mekhanizm pedagogicheskogo upravleniya [The Teacher's Communicative-Speech Influence on the Class as the Main Pedagogical Management Tool] / S. Ya. Romashina // Pedagog : Sibirskiy mezhvuzovskiy zhurnal [Sibiran Cross Higher Educational Establishment]. – Barnaul : BGPU, 2000. – № 9. – S. 50–57.

Матеріал надійшов до редакції 09.01. 2014 р.

Коробова Ю. В. Система упражнений для формирования у будущих учителей английского языка умений речевой адаптации.

В статье рассматривается система упражнений для формирования у будущих учителей английского языка умений речевой адаптации. Определены принципы построения системы упражнений для обучения будущих учителей английского языка речевой адаптации. Выделены подсистемы упражнений, поданы характеристики групп упражнений для обучения будущих учителей английского языка речевой адаптации, уточнены особенности такого обучения. Приведенные примеры упражнений к группам четвертой подсистемы дают представление о содержании всех подсистем.

Ключевые слова: *речь учителя, речевая адаптация, подготовка будущего учителя АЯ, система упражнений, формирование умений.*

Korobova Yu. V. The System of Exercises for Developing Speech Adaptation Skills of the English Language Teacher Trainees.

The necessary prerequisite for the optimization of the English language (EL) teacher training is the professionalization of the English Practice classes to help students acquire lingua-methodological skills. The article analyzes the system of exercises for forming the speech adaptation skills of the English language teacher trainees. The basic principles of the system of exercises for teaching speech adaptation to the English language teacher trainees have been determined. The subsystems of exercises for developing speech adaptation skills at phonetic, lexical, syntactical levels and for developing complex speech adaptation skills have been defined. Each of the four subsystems consists of six groups of exercises directed at forming organizing, assessing and correcting, stimulating, facilitative, informative and controlling skills based on the speech adaptation at one of the levels of modification. The characteristics of the groups of exercises for teaching speech adaptation have been specified, the peculiarities of such a way of teaching have been clarified. The types of the exercises are defined according to the system of criteria for exercises classification developed by N. K. Sklyarenko. The supplied examples of exercises of the fourth subsystem groups give the idea of the content of all subsystems. The implementation of the suggested exercises will provide a logical transfer to the professional-communicative training of the third and fourth year pedagogical university students.

Key words: *teacher's talk, speech adaptation, pre-service EL teacher training, system of exercises, skills developing*